

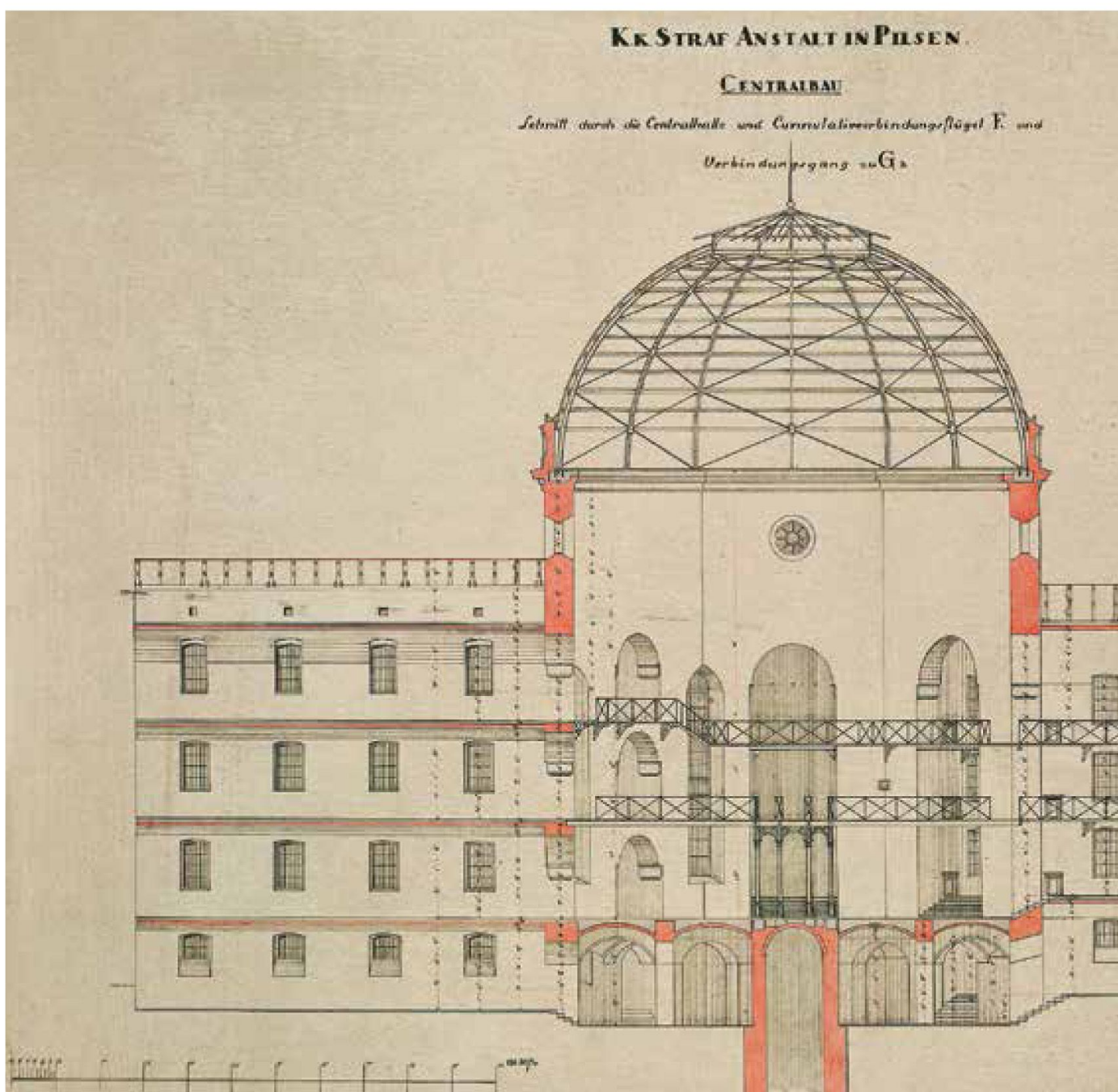
VĚZNICE BORSKÁ

LUKÁŠ PALEČEK

*Kresba
průřezu
centrální halou
plzeňské
trestnice
z 1. 11. 1878
(NA/VB)*

Na stavbě bohužel docházelo také k neštěstím. 22. listopadu 1874 noviny uveřejnily, že jeden dělník spadl z půdy ve výšce 8 sáhů, byl zraněn a dopraven do nemocnice. Menší štěstí měl zednický učeň, který 20. srpna 1875 přibíjel na stavbě prkno k lešení. Když ho najednou tesařský mistr vybědl, aby si s prací pospíšil, lekl se, šlápl mimo prkno a zřítíl se do sklepení. Pádem si roztránil lebku a na místě zemřel. Jiný smrtelný úraz se přihodil 30. června 1876. Tehdy dvacetiletý dělník Josef Krátký z Borku u Rokycan spěchal v poledne k obědu. Chtěl si zkrátit cestu, a tak skočil z jednoho lešení na druhé. Přitom se pod ním prolomilo prkno a pádem dolů si zlámal nohu a těžce se poranil v kříži. Po převozu do nemocnice druhý den zemřel.

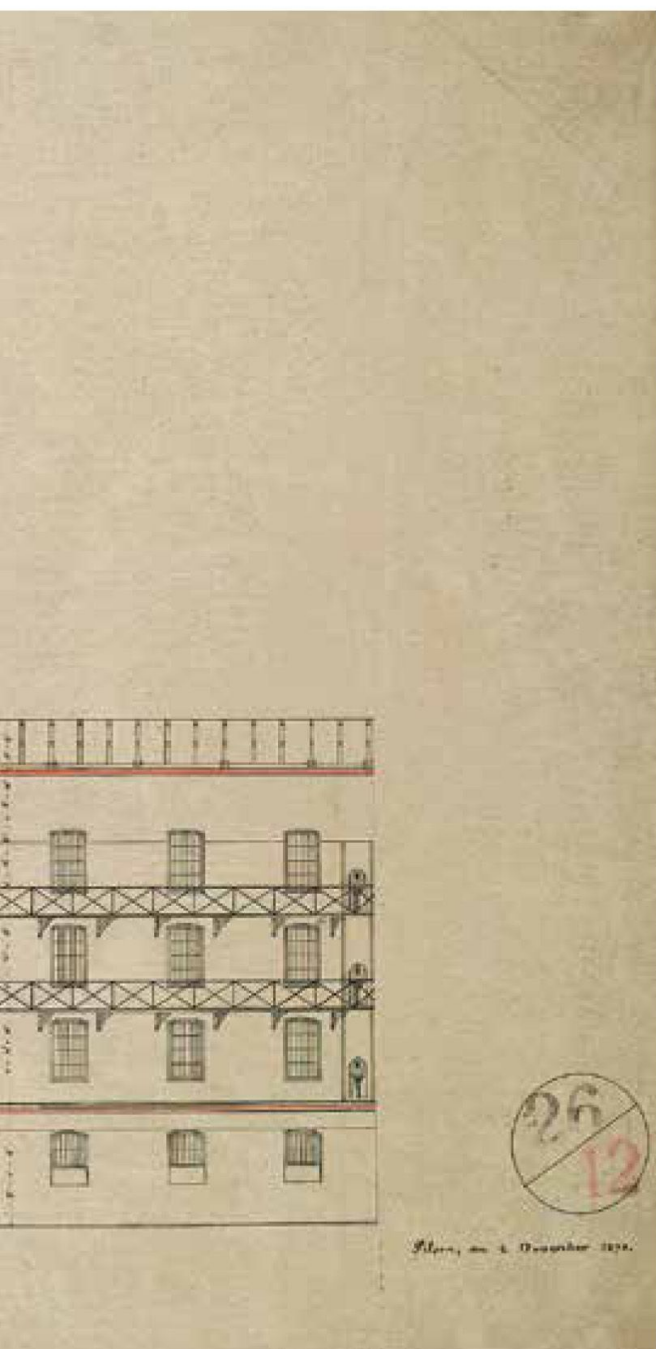
Pro budoucí fungování trestnice bylo důležité včasné dokončení Plzeňsko-březenské dráhy v úseku z Plzně do Železné Rudy, protože železnice měla být důležitou zásobovací tepnou například pro její ústavní plynárnu a měli být po ní dopravováni odsouzení. 19. července 1876 konečně projel první nákladní vlak dokončenou trasou v úseku Plzeň–Klatovy a v srpnu následujícího roku byl zprovozněn i úsek Klatovy – Železná Ruda, čímž byla zprovozněna celá Plzeňsko-březenská dráha.

Státem projektovaná a zajišťovaná trestnice tvořící rozsáhlý osově symetrický komplex byla dostavěna o dva roky později, na začátku července 1878, a téhož

měsíce byla uvedena do provozu. Samotná její stavba stála, bez nákladů na nákup pozemků a na řízení stavby, celkem 1 283 000 zlatých.

Světlou okrovou barvou natřený areál obklopený jen poli a loukami se z pohledu od Litic a od Dobřan majestátně tyčil nad řekou Radbuzou, zatímco ve směru od Plzně byl dojem ze stavby umocněn mírným nadhledem, neboť poslední část cesty k trestnici sbíhala z mírného návrší. Areál trestnice byl jakoby sevřen mezi dvěma důležitými silnicemi. Ta hlavní, z níž se do trestnice vstupovalo, vedla z Plzně do Litic přes most nad řekou Radbuzou a dále na Klatovy. Druhá se z hlavní klatovské silnice oddělovala právě na zmíněném návrší, procházela za trestnicí kolem dřevěného pamětního kříže a pokračovala kolem řeky Radbuzy směrem na Valchu a do Dobřan.

C. k. mužská trestnice v Plzni (k. k. Männerstrafanstalt in Pilsen, jak zněl její oficiální název) s kapacitou 819 trestanců byla určena výhradně

TRESTNICE V ROCE 1878

Kolem osmiboké centrální haly byla seskupena jednotlivá křídla, z nichž tři byla určena pro samovazbu a čtyři pro společnou vazbu. V posledním, osmém křídle tzv. střední budovy, vedoucím v hlavní ose trestnice, byly umístěny správní kanceláře a kostel. Na konec tohoto křídla pak navazovala příčně umístěná průčelní budova souběžná s klatovskou silnicí, v níž byl věžeňský špitál a místnosti pro dozorce.

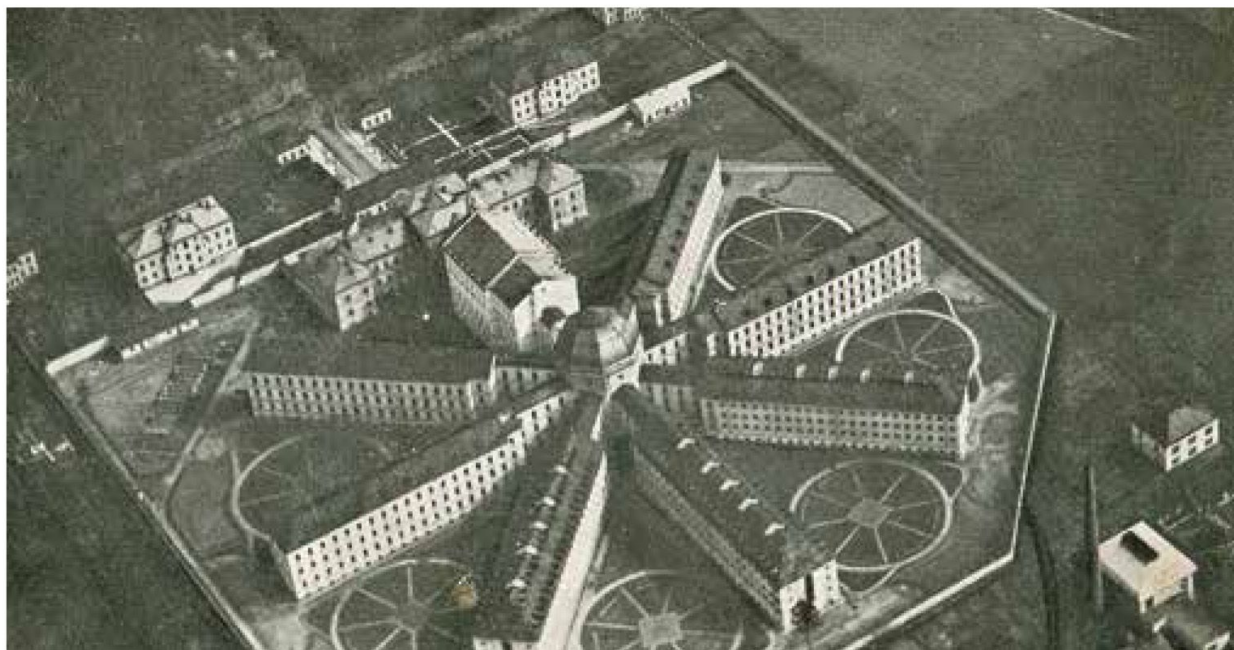
Celý tento areál měřil od klatovské silnice až k ohradní zdi při silnici do Dobřan 285 metrů. Vzdálenost mezi protilehlými konci křídel společné vazby činila 196 metrů. Budova trestnice byla stavebně propojena, takže bylo možné projít přes průčelní a střední budovu všemi trakty.

*Pohled na
c. k. mužskou
trestnici v Plzni
od Litic kolem
roku 1900
(AMP LS)*

STAVEBNĚHISTORICKÝ VÝVOJ PO ROCE 1878

Za uplynulých 140 let od dostavby se celý komplex plzeňské trestnice výrazně proměnil. Došlo v něm na výstavbu nových budov, na bourání a na realizaci nejrůznějších přístaveb. Větších či menších úprav uvnitř ústavu bylo provedeno nespočet.

Letecký snímek plzeňské trestnice, asi 1935 (SM)

K těm významnějším realizacím bezesporu patří výstavba ústavního hospodářství vně ohradní zdi v severozápadním cípu areálu při dobřanské silnici. Uzavřený dvůr hospodářství, který měl vlastními zdroji zásobovat trestnici masem a mlékem, byl navržen a v roce 1906 postaven firmou Müller a Kapsa. Nacházely se v něm prostory pro chov prasat a chlévy pro krávy, dále zde byly stáje pro koně, stodola a kůlna stojící na zděných sloupech. Práci zde samozřejmě pod dozorem zajišťovali odsouzení. Plzeňané hledající na Borech čerstvý vzduch a osvěžení si pak opakovaně marně stěžovali na mimořádný zápach linoucí se z tohoto místa.

Pohled na ústavní hospodářství od skládky mouroù při dobřanské silnici z roku 1973 (KDH)

Areál ústavního hospodářství byl s různými obměnami využíván až do počátku 21. století, kdy se v něm nacházel psinec Věžeňské služby ČR. Zbořen byl spolu s dalšími sousedními budovami v roce 2008 v souvislosti s plánovaným dálničním přivaděčem I/27.

ŽIVOT VE VĚZENÍ

DOMÁCÍ ŘÁD A STRUČNÁ HISTORIE POMĚRŮ NA BORECH

Předpis, který trestancům vymezoval život ve výkonu trestu, se nazýval domácí řád. První domácí řád pro C. k. mužskou trestnici v Plzni, určenou pro výkon trestu mužů odsouzených k trestu těžkého žaláře nad 10 roků a pro politické

*Nejstarší
snímek
plzeňské
trestnice,
cca 1878
(AMP LS)*

vězně z Čech, Moravy, Slezska, Dolního a Horního Rakouska, Solnohradska a Štýrska, byl vydán 2. dubna 1878. Původní maximální ubytovací kapacita 819 vězněných osob byla nejpozději v polovině osmdesátých let 19. století navýšena na 915, což byla pak stanovená kapacita až do období komunistického režimu, která byla překračována jen ve výjimečných případech. Mezi výjimečné patřily například roky 1914 (1 301 vězňů) a 1915 (1 270 vězňů).

Každý nově příchozí odsouzený byl nejprve prohlédnut ústavním lékařem a pak prošel hygienickou očišťovnou. Své osobní věci a civilní šaty musel odevzdat. Obdržel ústavní oděv, který na Borech nikdy nebyl pruhovaný, a zpravidla na

NEJSLAVNĚJŠÍ VĚZNI

Za 140 let prošel trestním ústavem v Plzni na Borech nespočet nejrůznějších vězňů, od nejsprostších vrahů a zločinců až po přední osobnosti našeho národa. Významné osobnosti se zde vyskytovaly ve vězeňském oděvu proto, že trestnice byla též ústavem určeným pro umístování politických vězňů. Ty z období více než čtyřicetiletého komunistického režimu by snad ani nebylo možné všechny vyjmenovat. O to těžší bylo vybrat jen některé z nich.

*Snímek
politického
vězně Aloise
Rašína při
nástupu do
výkonu trestu
na Borech
v roce 1894
(KDH)*

ALOIS RAŠÍN (1867–1923)

Právník, politik a národohospodář. Alois Rašín vystudoval v Praze právnickou fakultu a po studiích se stal členem pokrokového hnutí. Vystupoval na různých schůzích a táborech lidu proti tzv. punktacím a národnostním poměrům v Rakousku-Uhersku. V říjnu 1893 byl spolu s desítkami dalších zatčen a po vykonstruovaném politickém procesu s tzv. Omladinou v roce 1894 odsouzen za velezradu, tajné spolčování a popuzování k opovrhování

osobou císařovou ke dvěma letům vězení. Spolu s dalšími 32 z celkem 68 odsouzených omladinářů se dostal do plzeňské trestnice. Jeho spoluvězni zde byli například Stanislav Kostka Neumann, Karel Stanislav Sokol nebo Antonín Hajn.

Všichni omladináři byli na Borech umístěni do samovazeb k výkonu těžkého žaláře a téměř všem byl tento trest zostřen měsíčním nebo čtvrtletním postem, některým i tvrdým ložem nebo temnou komorou. Přestože političtí vězni měli oproti kriminálíkům některé drobné výhody, jejich pobyt na Borech nebyl nikterak záviděníhodný. Občas se nakrátko zahlédli na chodbě, neboť celá skupina

osm měsíců. Ještě v říjnu byli všichni, kromě posledních dvou jmenovaných, převezeni k výkonu trestu na Bory. Bylo to období, kdy se na Borech odehrávaly ty nejhorší ukrutnosti. Nemínuly ani někdejší hokejové mistři světa. Po několikátýdenní izolaci v samovazbě byli přemístěni na nejhorší vězeňskou část D1, nazývanou politickými vězni Kreml. Zde se sadističtí dozorcí z tzv. bicího komanda nejvíce soustředili na Bohumila Modrého, který všechna způsobená muka snášel trpělivě a důstojně.

Na Borech byli hokejisté zaměstnáni především dráním peří a také spínali patentky. Od léta 1951 byli postupně všichni odváženi do uranových dolů na Jáchymovsko a na Slavkovsko.

VÁCLAV HAVEL (1936–2011)

Václav Havel byl český esejista a publicista a především dramatik, disident, politický vězeň a státník. V letech 1989–1992 byl posledním československým prezidentem a v letech 1993–2003 zastával jako první post prezidenta České republiky. Před pádem moci komunistů v Československu byl opakovaně zatýkán a vězněn z politických důvodů. Část jednoho ze svých trestů odnětí svobody vykonal v osmdesátých letech v plzeňském nápravněvýchovném ústavu.

Rozsudkem Městského soudu v Praze v trestní věci proti „Ing. P. Uhlovi a spol.“, vyneseneho dne 23. září 1979, byl Václav Havel odsouzen k trestu odnětí svobody v délce čtyři a půl roku nepodmíněně a tento rozsudek mu byl v následném odvolacím řízení potvrzen Nejvyšším soudem. Z pražské ruzyňské vazební věznice ho pak spolu s Václavem Bendou a Jiřím Dienstbierem odvezli k výkonu trestu do Heřmanic nedaleko Ostravy, kde strávil rok a půl svého věznění.

*Vězeňská
fotografie
Václava Havla
z roku 1979
(NA)*

NEJSLAVNĚJŠÍ ÚTĚKY

K útěkům přímo z trestnice na Borech a z jejích vnějších pracovišť docházelo v období Rakouska-Uherska a za první republiky velmi často, někdy i vícekrát během jediného měsíce. Obyvatelé z blízkého okolí bývali mnohdy svědky útěku jednoho nebo více trestanců a nezdá se, že se je pokusili sami dopadnout. Pokud prchajícího trestance spatřili dozorcí, okamžitě ho museli začít pronásledovat. V případě, že útěk zaznamenali až následně, zpravidla za trestancem vyrážel pátrací oddíl, případně oddíly, a současně byla informována policie a četnické stanice v okolí Plzně. Informace o útěku trestance spolu s jeho popisem, případně i s fotografií, byla sdělena také četnickým stanicím v místě jeho posledního bydliště a v kraji, kde měl příbuzné a přátele, dále alespoň místním novinám a později také rozhlasu. O útěku vyšla též zpráva ve věstníku ministerstva spravedlnosti.

Inspektor vězeňské stráže musel o útěku nebo pokusu o útěk zpracovat podrobnou dokumentaci, obsahující nejen samotný popis, ale i výpovědi dozorců, svědků, včetně případných spoluvězňů uprchlého trestance, a situační nákres nebo mapku s vyznačením trasy útěku. Celý případ pak projednávala úřednická konference trestnice. Pokud shledala u některého z dozorců porušení služebních povinností, předala případ disciplinární komisi pro nesoudcovské úředníky při Vrchním soudu v Praze, která rozhodla o jeho potrestání. Potrestán byl samozřejmě po dopadení také uprchlý trestanec nebo ten, jenž se o útěk pokusil, a to jedním z kázeňských trestů, nejčastěji nasazením okovů.

K historicky prvnímu útěku z borské trestnice došlo už 17. srpna 1878, tedy jen měsíc po přivezení prvních trestanců. Trojice odsouzených využila nepozornosti stráže na jednom z vycházkových dvorů a v rychlosti překonala ohradní zeď. Štěstí jim ale nepřálo. V té chvíli se zrovna vraceli k Plzni havíři ze sulkovských dolů, kteří všechny prchající trestance pochytili a předali je strážnímu oddílu, jenž za dopadenou trojicí právě pospíchal.

JINÉ ZAJÍMAVOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI

BORSKÝ PŘÍPAD A BICÍ KOMANDO

Borský případ nebo také Borský proces byl vykonstruovanou kauzou, kterou se komunistický režim v roce 1950 pokusil zastrašit vězeňské dozorce, již sympatizovali s politickými vězni nového totalitního režimu. Tak jako v jiných vykonstruovaných procesech té doby i v tomto případě byly promíchány skutečné události a fikce.

*Oddělení D1
přezdívané
politickými
vězni „Kreml“,
kde se
v 50. letech
20. století děly
ty nejstrašnější
ukrutnosti,
cca 1935
(KDH)*

OBSAH

STAVEBNĚ-HISTORICKÝ VÝVOJ	5
ZAČÁTKY TRESTNICE V PLZNI NA BORECH	5
TRESTNICE V ROCE 1878	13
STAVEBNĚ HISTORICKÝ VÝVOJ PO ROCE 1878	27
ZAHÁJENÍ FUNGOVÁNÍ A PRVNÍ VĚZNI	40
PRVNÍ ESKORTA VĚZŇŮ	40
VĚZEŇ ČÍSLO 1	42
ŽIVOT VE VĚZENÍ	46
DOMÁCÍ ŘÁD A STRUČNÁ HISTORIE POMĚRŮ NA BORECH	46
VÝCHOVA A VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH	56
PRÁCE ODSOUZENÝCH A JEJICH VÝROBKY	68
ZDRAVOTNÍ POMĚRY A ÚSTAVNÍ LÉKAŘSKÁ PEČE	76
STRAVOVÁNÍ ODSOUZENÝCH	81
NEJSLAVNĚJŠÍ VĚZNI	86
ALOIS RAŠÍN (1867–1923)	86
ANTONÍN ZÁPOTOCKÝ (1884–1957)	87
JOSEF ŠOUPAL (1903–1959)	88
VOJTĚCH (BÉLA) TUKA (1880–1946)	89
ANTONÍN ALEXEJEVIČ VOLOVIK (1891–1941)	90
LUDĚK PIK (1876–1948)	91
JOSEF SKUPA (1892–1957)	92
JAROSLAV KREJČÍ (1892–1956)	93
RUDOLF TOUSSAINT (1891–1968)	94
HELIODOR PÍKA (1897–1949)	97
KAREL JANOUŠEK (1893–1971)	99
HOKEJOVÍ MISTŘI SVĚTA	101
VÁCLAV HAVEL (1936–2011)	102
DOMINIK DUKA (1943)	104
JIŘÍ KAJÍNEK (1961)	104
NEJSLAVNĚJŠÍ ÚTĚKY	106
1927	109
1936	111
1940	113
2005	114
2009	115
DOZORCI A ZAMĚSTNANCI NA BORECH	118
PRVNÍ ŘEDITEL TRESTNICE JULIUS SCHNABL	131
ZAJÍMAVÁ MÍSTA V OKOLÍ TRESTNICE	132
BORSKÁ POLE A LETIŠTĚ	132
MÍSTO POSLEDNÍ VEŘEJNÉ POPRAVY	134
DĚLOSTŘELECKÁ KASÁRNA NA BORECH	137
HOSTINCE PŘED TRESTNICÍ	138
KAJÍNKOVA ZATÁČKA	140
PROTEKTORÁTNÍ HRANICE A POMNÍK VYHNANÝM ČECHOSLOVÁKŮM	140
PARKY, SADY A PYTLÍKŮV POMNÍK	141
RIVIÉRA ZA PLYNÁRNOU	144
TRESTANECKÉ HŘBITOVY	145
JINÉ ZAJÍMAVOSTI A VÝZNAMNÉ UDÁLOSTI	150
BORSKÝ PŘÍPAD A BICÍ KOMANDO	150
VÝZNAMNÉ NÁVŠTĚVY PODEPSANÉ V PAMĚTNÍ KNIZE TRESTNICE	154
BORY VE FILMU	158
VĚZEŇSKÁ PLATIDLA	161
PAMĚTNÍ DESKY	161
MODELY VĚZNICE	164
TRESTNICE V DOBĚ DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY	167
EXPOZICE NA BORECH	173
TRAMVAJÍ AŽ K TRESTNICI	177
TRESTANCI VE VLASTNÍ TRAMVAJI	178
POVÝŠENÍ ARCHITEKTŮ	179